

Rozhraní krajiny a sídla

Ing. arch. Ivo Kratochvíl
školitel: prof. Ing. arch. Jan Koutný, CSc.
Ústav teorie, FA VUT Brno

Abstrakt: Periferní prostor sídel, jeho podoby v současnosti a možnosti transformace.

Klíčová slova: sídlo, periferie, transformace, Rural-urban fringe

Abstract: Urban periphery space, its contemporary image and transformation possibilities.

Keywords: settlement, periphery, transformation

1 Krajina a sídlo

Jakou optikou vnímají obyvatelé svá města, vesnice, prostor kolem sebe a jeho vazby na okolní prostor? Měřítka jsou různá člověk od člověka, v závislosti na místě jeho výskytu, pohybu, životní náplně. Živý tvor si vždy vymezoval své teritorium, tvořil obydlí a „chránil záda“. Lidé nedělají celou svou existenci nic jiného, než že se už velmi dávno začali vymezovat vůči přírodě, přetvářet ji, měnit prostor, kde se pohybovali nebo žili, k obrazu svému. Tímto způsobem vznikaly první hranice, ostřejšího či volnějšiho - mlhavějšího charakteru – odvislé od funkce, reagující na vzniklou potřebu, touhy.

Obdobně je tomu v sídlech, která jsou nám formálně nejbližší, protože v nich žijeme, známe je, narodili jsme se do nich a ostatní formy jsou nám již možná příliš vzdálené časem, charakterem, z velké části určitě komfortem.

Současná podoba rozhraní krajiny a sídla doznala od padesátých let minulého století značných změn, nutno říci, že v tomto raném socialismu doznala celá krajina velkých změn, stejně tak ale především společnost, která prostředí tvoří, na což nemožno zapomenat.

1.1 Prostředí rozhraní

Zmiňované rozhraní narostlo v současnosti mnohde do obřích rozměrů, jinde se ale zachovalo a vlastně jinak za těch sedmdesát let příliš nezměnilo. Rozhraním je pak obecně prostor přebírající vlastnosti obou pólů našeho prostoru kulturního. Jednak tedy kulturní krajiny, prostoru utvářeném člověkem, avšak převážně krajinného charakteru, a jednak výrazněji urbanizovaného – tedy městského prostoru, venkovská sídla nevyjímaje, avšak s uvědoměním si jeho odlišného charakteru –

měřítka, rozsah, způsob a formy zástavby - tedy převážně i jiných forem rozhraní, jeho projevů.

Vývoj posledních desetiletí předvádí, co všechno rozhraní – zároveň možno vnímat jako periferní prostor sídel, jelikož propojení je nasnadě, nevyhnutelné, běžné, přirozené – unese, co se do formy a obsahu týče. Moderní rozhraní krajiny a sídla, nebo i jinak periferie, začalo vnikat snad již s průmyslovou revolucí, novým výrobním procesem a novými dopravními prostředky. Železnice a její trasování, umístování výrobních provozů často definuje prostory, které jsou následně mnohdy bez smysluplného obsahu. Tím vzniká obvykle prostor nikoho a ničeho, jehož další zaplňování a rozšiřování přináší navyšování plošného rozsahu periferie. Další funkční využití dokáže ale každý vyjmenovat a všichni jej znají a využívají. Krom zmíněné dopravy železniční je to samozřejmě časté umístění silničních tahů, rychlostních komunikací, dálnic, obchvatů sídel, velkokapacitních parkovišť park & ride. V případě mnohem větších celků pak i letiště apod. Výrobní haly, sklady, překladiště, zpracování odpadu, skládky. Elektrárny a jiné energetické provozy. Masivním příspěvkem posledních pětadvaceti let (v ČR) pak obchodní střediska a jejich zázemí, rozprostírající se na nekonečných plochách. Podobně obřím plošným zábořem je periferní prostor věnovaný individuálnímu bydlení, což je prvek, který nenechal nit suchou na většině sídel, pokud jsou pro tuto formu dostatečně atraktivní – zázemí velkých měst, jejich dostupnost, či dostupnost jejich služeb v periférii atd. Obecně lze obsah městské periferie shrnout pod pojmy výroba, infrastruktura, služby a případně bydlení. Důsledky a efekty vyvolané těmito jevy jsou důkladně popsány v mnoha dostupných textech či publikacích, je tedy zbytečné zabývat se jimi podrobněji.

1.2 Topografie – Identita

Mnohostranným pohledem na jakékoli sídlo a jeho periferii je možno odhalit způsob jeho utváření. Téměř bezvýhradně je charakter sídla spjat s krajinou, ve které dlí. Formu krajiny - topografii lze přechít v krajině sídelní, ve struktuře, orientaci, principech zástavby apod. Důkladným prozkoumáním periferie je stejně tak možné přijít na její vývoj, dospět k hypotézám proč to či ono má tuto podobu, případně zda i tento vývojový příspěvek vystavěného prostředí se vztahuje ke krajině samotné anebo sídlu, zda čerpá z kulturních souvislostí a dál je zúročuje, nebo pouze těží, avšak dále už nekultivuje.

Úvahy nad vynecháním periferních prostor, resp. domnělé tvorba sídla bez ní, je možno ponechat úvahou. Podstatnější pro další vývoj je možné považovat transformaci již vystavěného prostředí, které je svým rozsahem mnohde nad naše síly - ve smyslu mít sílu naplnit tyto plochy. Velikost sídla by měla záviset na jeho schopnosti tento prostor kvalitně obhospodařovat, z toho vyplývá, že zvětšování plošné výměry sídla může mít neblahý vliv na jeho urbánní kvality. Opět jsou zde známé důsledky objevující se vždy, je-li plocha sídla větší, než jaká je jeho vlastní síla s tímto prostorem hospodařit. Potenciál je tedy jistě to kouzelné slovo, kterým je

nutné se zabývat. Potenciál jest to, co nastavuje limity sídla tak, aby vynakládání prostředků na jeho tvorbu bylo efektivní, setkalo se s „úrodnou půdou“. Uměřenost při jeho odhalování je práce kvalitního týmu, který tvoří mimochodem i obyvatelé, už jen proto, že jsou se situací obeznámeni nejlépe.

2 Transformace

Výchozím bodem plánování je často hledání vhodných prostor pro zájmy různých skupin obyvatel, či podniků a dalších. Obrovskou výhodou téměř každého sídla je přítomnost periferie, při použití optiky hledání volných prostor. Smyslem této úvahy je transformování již vystavěného prostředí, hledání nových náplní, kultivace a vývoj přesně tak, jak většinou paradoxně pojmán není. V tomto smyslu se jedná o hledání potenciálu v místech, která jsou často už odepsaná, jejich charakter je nevábný, pro většinu může být snad dokonce nepředstavitelné, že právě toto je prostor, který je nejvhodnější pro investice a kultivaci, pro tvorbu plnohodnotného prostředí takového, jakým většinou ani zdaleka není. Transformace je o neustálém vývoji, nikoli pouze změna parametrů a s časem pak vrácení se do stejné či podobné situace.

2.1 Motiv

Charakteristika sídla, provázanost s topografií, využití dané přírodní konfigurace dává vzniknout nezapomenutelným obrazům měst, různorodost forem je vítaným zpestřením života v urbánním prostředí, je obrazem města ve smyslu Kevina Lynche, je zážitkem při objevování města turistou, je radostí při cestě do práce anebo z ní, je pohlednicí ve schránce od přátel na cestě, nebo vzpomínkou z cesty vlastní. Ona nezapomenutelnost často oslabuje s rostoucí mírou globalizace a zjištěním o až překvapující stejnosti prostor obklopujících města na opačných bodech planety. Sídlo v krajině je též tím pomyslným vrcholem projevu člověka jako urbánního tvora, nebo by aspoň mohlo být. Vrchol je možné přeneseně vnímat též jako bod, místo v krajině. O co tedy přicházíme, jestliže svá sídla tímto způsobem nekultivujeme? Jednoduše o krajinu okolo, o to místo, kam tak rádi „utíkáme“, do kterého se rádi díváme, trávíme v něm čas. Z opačného pohledu je pak možné vnímat i sídla jako to, o co přicházíme, jestliže nevyužíváme jejich skutečný potenciál a pouze se věnujeme kvantitativnímu rozvoji na úkor hledání vizí sídel v krajině velmi jedinečných, charakteristických, odpovídajících místům, kde se nachází. Pro každé sídlo je podobně charakteristický jeho tvar, daný výše popsáním, zároveň se před námi otevírají nekonečné možnosti jeho formování, podle našich potřeb a s ohledem na zmíněné. V tomto smyslu je zřejmé, že každé sídlo má možnost a snad by mělo hledat svůj ideální tvar a vizi pro současnost a budoucnost. Jedním ze smyslů vize a hledání ideálního tvaru sídla je vytvoření rozhraní krajiny a sídla umožňujícího další identifikaci obyvatel s místem. Motivem tedy může být obohacení o možnost trávit čas i v prostoru náležícím jak městu, tak krajině, aniž bysme pociťovali úzkost z prostředí, které je našim vlastním výsledkem.

2.2 Možnosti transformace

Tvar sídla v minulosti určovala především topografie, díky tomu můžeme vidět desítky unikátních míst, zároveň lze ale pozorovat možnost kategorizace dle jednotlivých konfigurací do rozsáhlých i méně početných skupin. Z minulosti je tedy zřejmé, že konfiguračním nástrojem číslo jedna při tvorbě sídla byla téměř bezvýhradně topografie, přírodní podmínky, zdroje a schopnosti lidí. Ač můžeme narazit na množství neuvěřitelných technických děl, nebo technických řešení, poroučení větru, dešti nebo horám nebylo obvyklé.

Současné možnosti tvorby tvaru sídla, rozhraní, jsou stále stejné, avšak obohacené o další prvky, které se staly součástí našeho světa mnohem později, než většina sídel vznikla.

Hledání nových možných limitů je spíše o dívání se kolem sebe a využití stávajícího. Jejich vlastní charakter lze relativně snadno popsat jako přechody měkké a tvrdé. Principiálně je vhodné se zaměřit samozřejmě na topografii, samotnou periferii, dopravní infrastrukturu a přírodu. Rozlišení na měkké a tvrdé je zřejmé, formálně můžeme ale zároveň kombinovat jednotlivé prvky tak, abychom zlepšili jejich samotný účinek a vydali se směrem užitečnějším jak pro člověka, tak pro prostředí, kterým se obklopuje.

3 Závěr

Objevování transformačního potenciálu může umožnit sídlům a jeho obyvatelům otevřít si nové obzory rozvoje, nalézt charakter a identitu míst považovaných za zatracené a nepřívětivé. Identita následně působí oboustranně blahodárně - srozumění, sžití se se svým prostředím může lépe naplnit představu o místě, kde nejen žijí, ale především prožívám.

4 Použitá literatura a prameny

[1] VALENA, Tomáš. Město a topografie, Národní technické muzeum, Praha 1991